

Dita NYMBURSKÁ

SDĚLOVÁNÍ „NEVYSLOVITELNÉHO“. Poselství skrytá v tvorbě v životě Mišima Jukia

Dílo Mišima Jukia slouží autorce předložené práce jako podklad zevrubné úvahy o složitém vztahu mezi jazykem a realitou, vnitřním světem a jeho výrazem, jímž však může být nejen literární dílo či esej, nýbrž právě tak i chování a čin. V tomto kontextu a zejména v případě Mišimy Jukia se pak nelze vyhnout ani vztahem mezi životem autora a jeho tvorbou, protože Mišima Jukio je příkladem spisovatele-veřejné osoby průběžně „dramatizující“ (opět způsob „výrazu“) vlastní život nejen v díle, jeho vědomou expozicí pro veřejnost, nejen veřejnou aktivitou, nýbrž i vědomým vztahem k tělu a tělesnému prožívání světa, tedy reflexí na vztah verbální a nonverbální komunikace.

Toto je širší a nejobecnější rámeček práce, která je však (protože autorka sleduje dvojjediný cíl) první skutečně důkladnou a dokonalou znalostí díla podloženou českou monografií o Mišimovi, a proto ji lze posuzovat jen jako celek s více ohnisky. To vyplývá kromě jiného i z toho, že Mišima Jukio je autor, jehož dílo – včetně života, jež rovněž utvářel jako artefakt – vyrůstá, jak autorka dokládá, z hlubokých pochybností o možnostech jazyka a verbálního sdělování. Zde je jádro práce i interpretační klíč.

Dita Nymburská tedy zasazuje tvorbu Mišimy Jukia do kontextu (převahou západní) filosofické reflexe jazyka, přičemž tento kontext je modifikován jednak tradiční japonskou vírou v duši slov (koncept *kotodama*), jednak zenovým buddhismem (tedy nedůvěrou k verbální komunikaci) a zjevně mnoha dalšími aspekty. Autorka rekonstruuje určité „pole“: literární tvorba je v silném napětí k nezbytnosti pojmového zprostředkování, kam však patří nejen i „metafory, podle kterých žijeme“ a které analyzují kognitivní vědy (Lakoff), nýbrž i tradičnější, humboldtovské koncepty vztahu jazyka a obrazu světa, a v moderní době například jazyková skepse a její odraz v literatuře (Fritz Mauthner, Hoffmannstahl a další).

Vzhledem k tomu, že Mišima Jukio byl ovlivněn západní kulturou, je tento přístup nejen legitimní, nýbrž i podstatný, má-li se odhalit dvojnásobnost, či dokonce kontradiktornost jeho „světa“ zdvojená nepadně dešifrovatelnou hrou masek a rolí. Myslím, že právě zde autorka využívá své dokonalé znalosti jeho života i díla a velmi přesvědčivě ukazuje toto velmi křehké pole tenzí a hledání rovnováhy mezi potřebou fyzického (nezprostředkovaného) kontaktu s realitou a vůbec smyslového vztahu ke světu (cosi jako Peirceova „firstness“), sebeprožíváním a jeho reflexí, slovy, jež brání vnímat realitu, maskou jako formou výrazu, která se zmocňuje osoby, jež modeluje svého fiktivního dvojníka.

To je nepochybně největší přínos práce, pokud ji chápeme jako monografii: podává psychologicky velmi přesvědčivý portrét Mišimovy osamělosti, izolace, nápadně, ač nikoli vždy explicitně, kontrastující se známým a ceněným spisovatelem, kterou se nedaří prolomit ani vytvořením skupiny věrných následovníků a spolubojovníků. To vše je jakoby podkladem díla, které – často samo maskou – tyto ambivalence zrcadlí a násobí, a právě proto dovádí až k hraničním situacím, jež již neumožňují jejich harmonizaci (možná odtud nesoulad mezi knihami, které veřejnost přijímala, a těmi, které zůstávaly stranou pozornosti, ač pro Mišimu byla jejich umělecká i „lidská“ hodnota mnohem vyšší).

Monografie však přirozeně není oddělena od tématu jazyka a sdělování či vyjadřování, jakkoli autorka probírá toto téma velmi podrobně: Mišimovo dílo se stává východiskem pro – možnou – širší reflexi, která se soustředí zejména na problém metafory. To je v modernější západní literatuře velmi frekventované téma (Richards, Max Black, Davidson, Bettina Menke a další, které Dita Nymburská velmi dobře zná), patrně jako součást obecnějšího „obratu k jazyku“: tropologie je uznána jako svébytná forma „reprezentace“ (ne-li konstrukce) skutečnosti, a to právě pro svou „neparafrazovatelnost“. Je jasné, že Mišima byl tím vším nějak ovlivněn. Přesto se ale – zejména laikovi – vnucuje otázka: do jaké míry je tento vliv ovlivněn specifickým kontextem japonské tradiční kultury? Možná by bylo užitečné více obojí konfrontovat, například rozvést větu: „zen nahlíží na slova jako na nedokonalý prostředek pro zachycení podstatného sdělení, ve veškerých japonských uměních, která mají svůj původ

v zenovém buddhismu, jsou slova považována za druhořadá." (s. 159) Tuším, že pro Mišimu je toto pouze jeden z aspektů jeho tvorby, resp. zkušenosti psaní a vyjadřování, že mu jde i přes tuto pochybnost zachytit „čistý vjem“ a jeho intenzitu, tedy nekončí u mlčení, nýbrž pracuje s jazykem a bezprostřední zkušenost vyjadřuje činem, avšak třeba právě čin jako výraz je cosi specifického, pro co by se obtížně hledaly analogie v západní tradici. Vůbec by si možná zasloužilo pozornosti i samo slovo „znak“, spjaté dnes až příliš těsně s evropskou sémiotikou, tedy modelované podle evropských jazyků (i proto je velmi zajímavá zmínka o práci Watanabeho Minorua na s. 113). A naopak: když Mišima mluví o „termitech“ rozežírající slova, nelze si nepřipomenout ze západní literatury Hoffmannstahlův „Dopis lorda Chandose“: slova se mění v podivné houby pohlcující to, co má být řečeno.

Jak řečeno, práce se soustředí zejména na zkoumání Mišimových metafor a je třeba ocenit, že autorka tuto analýzu provádí skutečně profesionálním způsobem, úkol si neulehčuje. Přesto bych navrhoval – kvůli čtenáři – zařadit tabulky spíše jako přílohu a v textu ponechat jen závěry. Patrně by též bylo třeba nějak konkrétně uvést, co je třeba za metaforu považovat, neboť její vymezení v textu trochu kolísá (někdy autorka považuje za metaforu „celý příběh“, s. 158), když analyzuje sféry a jejich průniky, zjevně pracuje s vymezením užším – a pro čtenáře by bylo dobré, kdyby text obsahoval více konkrétních příkladů metafory, i když chápu, že fenomén non-explicitnosti je třeba dokládat příběhem či delšími textovými úseky.

Jak ale musí být zřejmé, mé námitky vycházejí spíše z toho, že mám před očima budoucího čtenáře, naprosto se netýkají celkového zaměření práce, které naopak považuji – kromě jiného – za mimořádně zajímavý přínos i pro „comparative studies“: analogie nejsou vnější, kognitivní lingvistika není tolik vázána na specifickou určitou jazyka či skupiny jazyků a skutečně dovoluje netriviální srovnávání. Nemluvě již o tom, že monografické zpracování tvorby Mišima Jukia je vzorové jak svou důkladností, tak metodou. Je jasné, že v disertační práci je třeba pečlivě argumentovat a všimnout si nejruznějších příkladů, nadto při obecné neznalosti díla tohoto japonského autora je nezbytné seznámit čtenáře s jeho knihami i jejich popisem, avšak pro případnou publikaci určenou širší veřejnosti by asi bylo dobré práci zpřehlednit.

Dita Nymburská předloženou disertací naprosto suverénně prokazuje svou schopnost kritického a analytického přístupu a zejména to, že dokáže vytknout skutečný problém a k jeho řešení přistoupit originálním způsobem. Práci pokládám za výbornou a navrhuji ji k úspěšné obhajobě.

Miroslav Petříček
Ústav filosofie a religionistiky FF UK

12. V. 2013